

NYELVJÁRÁSI SZÖVEGEK KISKUNDOROZSMÁRÓL

PELLE ILONA — JUHÁSZ J. PÁL

A Szegeddel összeépült, ma tizenegyezer lakosú Csongrád megyei nagyközségben, Kiskundorozsmán 1970 januárjában kezdtük nyelvjárási szöveggyűjtésünket. A Magyar Nyelvjárások Atlasza megjelent ugyan már, és ezen az atlaszon kutatópontként szerepel Dorozsma is (K 11. pont), érdemesnek látszik mégis a község nyelvjárását feldolgozni, hiszen az atlasznak nem volt célja a teljes feldolgozás. Nekünk viszont nagy segítséget jelent az, hogy kutatópontként szerepel Dorozsma is, és azok a községek is, ahonnan Dorozsma hajdani őslakói idetelepültek. Ezek a községek: Erdőtarcsa (J—4), Gyöngyöspata (J—5) és Hort (J—6).

Szükségesnek érezzük a dorozsmai nyelvjárás szövegeinek közlését, mert ez-ideig nem jelent meg munka Dorozsmáról. Mint nyelvjárássziget viszont mindenképpen figyelemre méltó. Emellett lehetőséget ad a *ē* fonéma vizsgálatára is. Nagyobb méretű munkát szándékozunk készíteni Dorozsma nyelvjárásáról, főként hangtanáról és szókincséről. Eddigi gyűjtéseink (kb. 6 szalag) bizonyítják Dorozsma őslakóinak palóc eredetét. Érdekes összehasonlítási alapot adnak a palóc nyelvjárássziget és a déli nyelvjárás egyik központjának, Szeged nyelvjárásának összehasonlításához.

Ma csak az idősebb korosztályhoz tartozók beszélnek az eredeti nyelvjárást, a fiatalokra egyre nagyobb hatást gyakorol Szeged. Annak okát, hogy ilyen hosszú időn keresztül megőrizték a dorozsmaiak ősi nyelvjárásukat abban látjuk, hogy Dorozsma és Szeged egészen a felszabadulásig élesen szemben álltak egymással. Ennek magyarázata a gazdasági életben kereshető. Eredménye viszont egy erős elzárkózás lett, amit csak a felszabadulás utáni változás oldott fel. Ennek a változásnak következménye, hogy a fiatalok már nem, vagy alig beszélnek az eredeti „dorozsmai nyelvet”.

Az alábbi szövegből a babonára és a lánykérésre vonatkozó részt Gyuris Lajosné sz. Gyuris Erzsébet 84 éves 1972. dec. 15-én, a mezőgazdasági munkákra vonatkozó részt Balogh Ferenc 72 éves dorozsmai lakos, 1973. márc. 4-én mondta el.

Babonás szokások

(— Erzsí néni említette, hogy emlékszik még régi babonás történetekre, tessék mesélni ilyeneket!)

— Hát kéröm szépén, édesanyám aszontá, hoty kálácsot akár sütni, de a mi tehenünk *ē* vān apadvā. — De ez | idehālgassānāk, ez szásszázálék válóság, ez igaz vót. — Hát | átmén ā szomszédbā, hozott egy litēr tejet, kápott is. De mivel nāp-āldozāt után vót, *ēcs* csipetnyi sót még *ēcs* csipetnyi kis kēnyerēt tett | bele (ti. a szomszédasszony), és kikisértē az űccajtōn, oszt úgy āttā odā neki. Akkō nēm lehetēt | mēgrontāni ā tehenet. Hāt oszt ākkō édesānyām āthosztā, āsttē sūtte ā kálácsot.

Mer ászonták ám ezelőtt az ásszonyok — például vót válákinak tehenē, úgy mint nekünk, ánnak á jószágnak is kerút bája. Hát váláhoty kevesep tejet ádott. Ákkó ēkesztē, hogy: mer hát ekkó áttám tejet, mer az ēvitte á hásznát. Nápáldozát elōt jó vót, ákkó ádott, de nápáldozát után ásztat mēk köllött csináni.

No ákkó átmén édēsányám ēccē tyúktojásé. Hát átmén: — Mēnnyit ákar vinni? Ēnnyit.

Kihozza, odágya, kiolvássák a tojást, beletészik a kötőjibē. A szomszédásszony kikisértē a zúccájtóba oszt ott olvástá át, hogy á tyúkok jobban tojjonák, mēg hoty kikējjen. Oszt ákkó édēsányám áthosztá oszt ákkó monta hogy:

— Hát ez á Pánná, ászongya, minthá én bábonás vónék; hát én nēm rontom mēg á tyúkjáit, hogy nē tojjonák.

Útyhogy á hátáron kérésztű áttá. Hát mēg az úccájtótú á hássárka, tuggyák árēb van. Oszt ákkó ott ráktá édēsányámnak. Kiolvástá ánnyi tojást tyúk alá a zédēsányámnak á szomszédásszon, dē a mēzsgyén kérésztű á ház hátámégig ēkisérttē osz ot ráktá át á kötőjibe a zén ányámnak, hoty hát á tyúkok tojjonák, mēk hát nē roncsa mēg. Pedig édēs jó szomszédok vóták. Nēm veszekettek, sēmmi bájuk sē vót ēgymássá, de így vót. Ez idēhálgássának, ēz nēm oján étalálmány, hánēm igaz történet. Vót nekēm egy bátyám, öt évvel öregēbb, hát ēgyüt vótunk, az mēg legénke vót, én nēm mēg fíjataláb vótam oszt neveltük édēsányámat nagyon, hogy: — Ugyán édēsányám, hát mé, lássa, hogy mi. — Dē nēm ért sēmmit sē, tártották esztet á bábonát, hogy á mēzsgyén kérésztűl, — mer a mēzsgye a hátár — azon túl-vinni, ákkó nēm rontyák mēg.

Ászt is monták, hogy üszögös Szenpéterkor nēm jó űltetni tyúkot, mer ákkó fele csirke sē kel ki, fele tojás sē kel ki.

Mer mongyák: óh, mēffoktá á báboná, mer á báboná hejet keres, hoty ki mijen viseletű életibē — mondták. De az ámik jó viselkedésű vót ász nēm, hanēm: ó az á bábonás, mēg az ijen szipirtyó mēg mindēnek ēmonták áki á másikat mēgrontottá. Mer á rontás mēg ákkoribá, mēg régēn ēgzisztát, vágyis ászt válóságnak tártották. Mēgvót, hogy mikēt kő neki mēktenni, ákkó nēm rontyák mēg, mēg ákkó nēm bír á rontás.

(— Történt olyan, hogy valakire azt mondták, hogy megverték szemmel?)

— Tuggyák nekēm a lekfíjataláb lányom mēg nēm vót férhómēnendő, dē hát á gyerek szereti á másig gyerekēt. Hát kihoszták itt á szomszédásszonyék az úccára (ti. a gyereküket). Hát oszt á zén fíjataláb lányom odámén: — Jáj, ēgyēm mēg á szíved, Boriskám! — csókojjá. Tuggya, nohát kicsi. Hát oszt ákkó ēccē csak gyün á á szomszédásszon, hogy:

— Hát — ászongya — nēm álszik Boriská.

— Hát mijé?

— Hát ázé, hogy á máguk lányuk, Pánni mēgrontottá.

Mer montá neki, hogy: ó, édēs kizs Boriskám! — tuggya mint gyerek á gyereknek, no. Hát ejis mēg fíjatal lán vót, oan tizēnnegy éves, tizēnhárom éves. Hát oszt ágygön á szomszédásszon, hogy gyűjön át Pánnika — mer az én lányom Pánni vót —, gyűjön át osztán mozdássá mēg, mer mijútá odágyütt, hogy ēnye Boriska, így mēg úgy — tuggyák mind gyerek á gyereknek á fele, oszt csókóta, mer mos mán nēm álszik, mēg sir.

Pánni lányom osztán átmēnt, oszt mēgmozdattá. Ákkó mēktürúte á kombi-néttyával á zárcat, oszt ákkó a zúccájtónak á sárokvására öntötte ászt a vizet, amibē

mēmmozsdattá. Montuk az édesápjával, hoty hát máskor há váláhunнан gyűsz vágy jádzássz kint a zúccán, gyerē bē osz nē szójjá hozzá. Hát látod, hogy mijen báj. Mer mán az én Panni lányom fekütt, mikó ágygyütt a szomszédásson.

(— Milyen Luca-napi szokásokról tetszett hallani?)

— Süttük a lucápagácsát, tettünk bele tíszfillért, vágy ēty forintot. Akkor ásztán, áki mēktánátá: „No áh hál még lekhámárēbb!” — há mēktánáták a pogácsába a pésztt „áh hál még lekhámárēbb, azon léssz a sor”. — Én nē tánátám mēk sosē!

(— A lucaszéket kik csinálták?)

— Ó, a lucaszékét? A zén urám nēm csinátá. Nēm szerettē, tuggyá, nágyon komoj embēr vót ő. Hānēm a nevelőpám csinátá. De ászongyá ojan dörömbölés vót a padláson, hogy mán nēm tudot pihenni. Kimēnt, összehásigattá, nēm csinátá tovább. Mindēn nap áhhuň fāragni köll ēk kicsit. Tizēnkēt nap mindēnnap fāragni kō, oszt ákko miko éféli misērē hārángoznák, ákkó le köll űlni, subábá a templom elébe ászt ákko ászt mongyák, mēgláttýák, hoty hān boszorkán vān. Még Luca nāpjátul fölírták ē kis cédulárá a zidőt | én sosē irtám föl, de tuttám, hogy most ezēnn a nāpon vāty hónāpbbā ijen idōjárás léssz. Én nēm irtám föl sosē. Monták: fölírják. Én nēm irtám föl sosē, én úgyis ezbe tudom tártāni. Hālā istennek, nágyon jó eszēm vān ám nekēm, még most is. Nyócvānnēgy éves vágyok, még āmi ötven évnek elōt törtēnt velem, még mindēn eszēmbe jut!

Nā a lucábúzátt mēg karácsonkor odātētték a jászol elébe, a lucanāpi búzátt. De mán vót ám ekkora, így ē! És virákcserēbbe vették. De mán most a is ēmüllik. Búzaszentēldōkor meg kimēntünk a földbe, a búzátt mēkszentōtétt. Bizon. A pāp ki-gyütt, mink mēntünk ezren mēg ezren. Mēkszentōté a nāty tábla búzátt a pāp, hogy a jōiten tárcsā mēg vetēsēinkēt. Mer mikó misēzik a pāp mindēg ászt misēzi, hoty hát: „fōdbül vān a termés, tōkébül vān a bor.” Úgy is vān. Mēg áaszt is monták, hogy Luca nāpjān nēm jó vārni, mer ákkor bēvárja a tyúknák a fenekit, ákkor nēm tojik. Hānēm ákkor fejteni kō, válāmi rossz | rongyokat fejteni kō, mer ákko tojik egész télēnn a tyúk. De ez nēm igaz, mer esz mán én kiprōbátám.

A szomszēdbā mēg vót ēgy öregásszon, az mēg úgy mesētē, hogy vót ēgy ismerōse. Hāt az ēccēr hozzáfogot csināni (ti. lucaszéket). De nem mert vele kiűni a szēgínyēk szīnyyibe já tēplomājttōbā. Szóval áhho Luca nāpjān köllōt nozzáfognyi. És mindēnnap, karácsonyig mindēnnap köllōt neki válāmit csinānyi rájtā. Úty hogy mikkō kārácson bōtтын mēntek a zēféli misēre, ákkor őneki odā bēköllōtt űni a szēgínyēk szīnyyibe. Ázonn a kisszékēn, azon a lucaszékin. Oszt ákko mēntek a boszorkánok, oszt ákkor el ákárták vinni. De vót oan, áki osztān okosítottā, hogy vigyēn mákot, oszt ákko szórjá mágāt körű mákkāl, ász még ávvāl a boszorkányok küszkōnnek, szēdik össze a mákot, mer máskēb nēm bírnák hozzākerūni, ákkorrá vége vān zēféli misēnek, oszt a boszorkányok is ēmēnnek.

Kārácsonkor mēg mikor mēntünk a zēféli misēre a lányok vittek tēsztāt. Bele-tētték a szentēltvíztártōbā, és mikó mise után jōttek ki a templombul — ákkor újrā belenyūlnák a szentēltvíztártōbā — ákko vētték ki. Ábbā az évbe ānyyi kērō léssz, āmēnyyi mákszēm rájtā márāt a tészān. Ákinē nēm márāt ānnāk nēm lét t kērōjē.

(— Mi volt az a Szent Antal tüze?)

— Énnekēm vót mind a két kezēmēn; mind a két kezēmēn vót szentantaltűzē, mēg mind a két lábāmon. Nāty szenvedēs az!

(— Mitől lehet lapni ezt a bajt?)

— A jóisten ránkaggyá. De nem szabád lisztbe nyúni Szent Antál napján. Esztet monták énnékém. Nem szabád lisztbe nyúni. Az én anyámnak még | gyerékorombá itt a kárján vót égy ijen nagy vörös, szóvál piros vót az a támadás. Osz akkor a tányán még nem vót orvos. Osztán elmént égy ijen Antál nevű embérhő. Az osztán evvel az ácéllal — ková még acél — ávvá rávert, oszt valamijén imáccságot mondott. Úlléhet sémmites csé, csak pumogott, még verté rá já zacéllá a szikrát. Mer a za zacél ugyé szikrát hánt, mikó áhó a kováho verté. Osztán, hogy azé múlt-é é vaty kivette a mérgit oszt úgyis emút vóna — eszt nem tudom. De az bisztos, hogy nagyon sokát szenvedett | vele.

Rájtám még úty történt még, hogy a lábámon vót a szentántáltüze. Égy Antál nevű embér kovát, a két kovát csiszoltá össze, és az ojan szikrákat hánt, közbe ő valami imát mondott, és akkor utáná ... akkor piroskukoricával és úrnapi száraz piros rózsálevéllel még lét | füstölvé, és rozslisztés zacskóval bē lét | kötvé, és az el is múlt. Orvoshoz nem méntünk vele.

(— Mért ugráltak a Szent Iván tüzét?)

— Aszt tártották, hogy — mán akkor vót érött | mēgy — oszt mikor azon a Szent Iván tüzén átugrott, akkor ábbú a mégybú évett, oszt ákkó ékerüte ez a nyavajáság, hogy nem támatt a lábán, vágy a kezén ijén támadások.

Hállottám még gyerékkorombá, hogy nádrágot nē tēgyén az embér a fejé alá mer akkor fölijed. Oszt az első urám (nyugoggyon) az ojan vót, hogy az úgy néha bēcsápott. Oszt ákkó képés vótám tisztára főhánni az összes főájját, hogy nincs-é benne nádrág, nem-é csempészte odá, mer ákkó fölijedék. Hát ijen marhaságotknak fölút a zembér. Azúta sē ijedézék. Nem mondom, há úgy álmombá valami jóképű legén ölegét, oszt akkor fölijedék: „Mé nem igaz?”

Lánykérés

(— Erzsí néni, hogyan történt a lánykérés?)

— Igén. Úty kért mēk kedvesém, hogy a vőlegényémnek a nényinek az urá kigyütt | két szép szürke lóval, széf fiákérrel. Este mán esett az eső, az eső. Ászongya az nevelőapám: — fekügyünk lē hát, ússé gyün most sēnki, esik az eső. Éccēr csak — tuggya tányávilágba — áranyosz szivém — kutya ugátott. Mingyá ásztán ászondom — mē úty hittám őket: kedvēsapám —: Kedvēsapám — mondom én — oan kocsizörgést hallsottám. — Hát — mit, álmottád tē ászt. Nem álmottám — mondom — itt valaki jár. Hát mén ki az apám, a nevelőapám. Ászongya: Kicsodák máguk? Micsodá ráblók máguk? Így mongya az apán. Ászongya a vőlegéennek a sógorá: Mink vágyunk — ászongya — Gyuris sógor. Jó vān, áasztán az apám bēgyün; ászongya: Hallod-é lányom, itt ún nésztem, hogy oan vőlegénjelölt gyütt a kocsin. Mingyá áasztán főkészt, kimént. Bekötték a lovákot, mē ojan istállónk vót mint a szobá. Mindén esztendőbē bēmeszéltem világossárgára. Bēgyün az apám: Hállod-é lányom kizűj össze, mer itt a Gyuris Ferencnek a fia, az vān itt. De má ázelött eszt énnékém kommēndáták, osztán hocs csak hát há ez elgyün, és akkor áhó hozzá-mēheték. Hát tuggya én ... Bēgyünnek, gyünnek bē. Bēgyütt elsőbb az apám, hoty kizűj össze lányom, mer itten vőlegéin gyütt. Összekésztém, gyünnek bē. Gyün az urám, először gyün a sógorá, a Naty Pál sógor, gyün az urám utáná. De nagyon

kezel velem, de nagyon mekszorítottá a kezem. Mán akkór mán én mekteccéttem neki. Akkor ásztán, tuggyá, tányávilágba úgy van arányos kisásson, hogy úty kiménce mellett | vót egy ágy, égy oan kiságyunk, kis heverőágy. Én oda leültem, a völegéjnyem még isz szembe. Én mindég figyeltem: Hogy ugyan néznek-é ők össze ávvál a sógorával, de av vót kösztük megbeszélvő, ha én mekteccék a völegéjnek, akkor kétcē gyút rája dohánszivárra, doháncivárra. Akkor ásztán csakis úgy vót, mekteccéttem a völegéjnek. Akkor ászongyá izé, a sógor az ápámnak: — mē úty hittá sógor — Vam maguknak ugyē eladó lányuk? Ászongyá a nevelőápám: — Ván! — ászongyá — De ez nem oan nagyon eladó! — Mer égyetlenégy lán vótam, nagyon kedves vótam ugyē, ők nevelték négy és fél éves koromtól fogva.

Ászongyá (ti. a sógor) ászongyá: válamikor eszt csak férhön köll ánni.

Ászongyá az ápám: Férhöz ám, de a vőnek ide köll | gyünni. Akkkár kihő ádom a lányomat, ide köl gyünni a vőnek, és itt gázdálkonní. Mer mink is má — ászongyá öregék lészünk. Ászongyá: Ász mégis légyen áki it gázdálkoggyon. Ásztán ászongyá, izé, a nevelőányám: Mēnyenek ki a konyhába; majd — ászongyá — a két fiátál májd megbeszéli, hoty hogy és mint. Hát mikor kimēnünk a konyhába az urám mek-kápjá a nyákám, hogy majd mekcsókol. Én mek pofon váktám. Béhállott a konyhá..., a szobába. Ászongyá az anyám: Micsinátok? Béhállott. Ászongyá az én völegéjny: Hát az Erzsike pofoszkodik. Így ijenék vóták ám a régi lányok! Nēm ám mint a mostániák, hogy lēlápúnák! Nēm bizon! Bizon! Akkor áasztán az én urám mingyán mongyá, hoty hát ágygak neki válámi jeddzéköt, ő nagyon még ván velem elégēdvē. Hát ity történt a kérés.

Mezőgazdasági munkák

(— Mikor kezdődtek tavasszal a mezőgazdasági munkák?)

— Akkor mikor bēgyütt az a március, ákkor mēntünk a szőlőbe mecceni. Májd április öt-tizedike, ákkó még vettük a, ütettük a kukoricát. Az árpát pedig, há vet-tünk távaszi árpát, áasztát pedig — mikor is van Mátyás — február vége felé, huszonöt vagy mikó van — áasztát pedig ákkor. Jáj csak az árpát — há nēm vót sárás a föld hogy még lehetőet monkáni, áasztát február huszonötre vessük el. Hát oszt ákkó el is vettük. Azután osztán áprilizsba a kukoricát, májd a páprikát, a palántát. Ászt is nevetünk, még ráktuk, hát áasztát még június elsejittü Szent Antalig ē köllöt rákni, mer áki Szent Antal után ráktá, ánnak mán gyēnge páprikája vót, mer ázé hoty késeji vót. Áasztán kápátuk eszt a kápás vetemént, kukoricát. Az áratás pedig ugyē Pétér—Pálkor. Június huszonkilenc Pétér—Pál, hát áasztát pedig július égy—kettő—három—négy — ebbē a tájba lē köllöt vágni.

A kukoricaszēdés pedig oján vót tuggyák, hogy miko oan szárazáb nyár vót, ákkó kéjsētt, tuggyák a kukoricá. A kukoricaszēdés oján vót, hogy bizony vót mikó két-három héttē kéjsőbbben vót, de áaszt is mégértem éccēr, hogy agusztus huszadí-kán, Szent István nájján mán álig vót szēdetlen kukoricá! A természeti ádoccság, a jó esők — és ákkor oján szép még jó, de sok szép kukoricá vót, oszt oján korán. Csodákosztunk rájtá, hoty hát ijen háma kukoricaszēdés, — de mind szép érēt vót.

Hát oszt ákkó, ósszē mek tuggyák, szántottunk. Előtte még vót a páprikaszēdés; ákkó vót a szüret, a szőlőszüret.

(— A szüretelés hogyan történt?)

— Vót itt a szomszédomnak, tuggyák mustmérőljé. Átméntem — mondom neki: — Máguk, szomszéd, szüretőnek-ē mán?

Aszongya: Hájja tēnnap mértem még, de — aszongya — még csak tizennyolc cukorfok vān, még várok vele. — Hát — mondom — ákkó én is.

No, májd ásztán kimétem a szőlőbe — dē beletelt egy vágy másfél hét, én is hosztám háza ēty kis szatyorra valót, ēnni is. Akkor osztán törtem lē mustot. No, oszt átviszēm a szomszédnak. Átviszēm, nézi. Ő — aszongya — mit gondol? Huszonhárom cukorfok. Nē pusztujjon má kint, nē légyen ot kint. Szēggye csak léfelé. Lēssz — aszongya — tizēnkét málígás bora. Hát asz pedig nagyon ó bor. Hát oszt akkor ity csinátuk, tuggya, hogy őneki vót mustmérőljé, ugyē mérte a cukorfokot. No osztán hát vót őneki tuggya ámoján is, ez az igazi forrad bornak a fokolója is.

Mér azé úgy vót, hogy a píz mindék köllött, hát oszt mikor idegyütt a borvevő montam ám neki — mer én már lēmérettem ákkor —, hogy végyē todomásul, hogy igen erős az én borom.

(— Hogyan történ a szüret?)

— Hát tuggya, úgy vót az, hoty hát mikó mán a lányaim ákkorák vóták, hogy bírta dógózni, szüretőni, há pedig még mikó kissebbék vóták, ákkó mēk fogáttunk napszamosokat. Oszt ákkó ithon lēdarátuk, észúrtük, présőtük sātőbbi, ámi sorbá gyütt.

(— Mikor kezdődött a napi munka?)

— Az mán hosszú idő vót, há négy órákkor kétünk, hanēm hāmárébb. Mer ki köllött a zistálót pucóni, lovát mēkpuconí, ákkó a kocsi rá főpakóni ászt a szerszámot, hol ekekapát, hol még a permetezőgépet, hol a hordókot, ábbá mégásztátni a rézgálicot, permetézni. Hó hotyhá hát órák kétünk vóna fő, ákkó mán a másik párászt kin kápát mán még dógózott. Föl ám korán, dē gyorsán, osztán ipárkonni, hogy mink is gyerünk ákkó, mikor a másik. Ákkor amikó mēkkezdődött, a legelső vót távászkor a tákármányrépa-űtetés. Mert hotyhá ászt későn vettük, vān neki ēggy ojan ellensége, ami mikor mēk kipáttān a földbű, ákkó ity picike, mint a körmē fehérjē az embērnek, ákkora levelē vān. Ászt a férēg mind elēszí. De há korán űteti az embēr mer a répa úgy jó. Mikó az a répamag ē vān űtetvē, ákkó asztat lēnyomátni annyira, akar, hengerrē akar pedig másikēpp. Azér, tuggyák, mer a répának oan buborcós a mágja, és úgy jó, hotyha belēmén ábbá a buborcósgbā a föld. Ákkó kel oan kövéren, oan szépēn. Dē ha csak ásztát úgy tēszik lē, hogy: „lēhajíttyuk, oszt hajítunk rá földet”, máj ákkor kel ki hotyha gyün ojan nágy zuhāncsesők, ámi összemossá. Ákkó kel ki.

Vót oan szélēstálpú kerékpárunk, répaűtetőnk. Ákkó ászt szépēn kivonálásztuk, beleűtettük, ákkor a szélēstálpú kerékpárrá azonn a soronn oszt odá-visszá, hogy az szilárdán lē légyen nyomva. És ákkó kikēt. De a répát vaty korán űtesse az embēr, vaty pedig ojan későn, mikó mán az a férēg | eműlik, mer kikētek a gázok oszt arra emēn az a férēg. Csak azé vót, tuggyák jó, korábbān űtetni, hogy ákkó nágyobb répák lētték, minthā később űtettem vóna.

(— Milyen munka volt még a répával az űtetés után?)

— Hát kápáni. Mēkkápátuk. Mikor elsőre mēkkápátuk, ákkor nēm ēggyētük ki. Mer iszēn ēgy répamagbű nēm ész szál kel, hanēm több. No, de ásztát ki köllöt

ritkítani, mert hát ákko oan lēt vóna, nēm birt vóna mēgnyóni. Elsőre úgy mēkkápátuk, másodikra oszt ákko kiritkítani annyirá, hogy az ásztán mán úy máratt. Ákkor oszt hát jó vót, hogy vót az a zekekápá, osztán bēekészttük, mēksorótuk, mēksoralótuk. Ázután a répát nēm bírtá ēnyomni a gáz, azé mer a levelē szétmēt, nēm birt ávvá mán sēmmi sē. A kukoricáná mēk három ekefoktátást ēhättunk, ákko a negyedike útettük. De két lépésre és két szálává hattuk. Az ēgy hold földön májusi morzsótt, ámi csontszáráz, amit beletész az embēr hámbórbá lēmorszóva, két esztendő múva is oján száráz, tizēnyolc—húsz mázsa termēt ēty holdon. A kukoricá a vājogtalájt szereti. Összē mēkszántáni, és tavaszko úy útetni bele. Üllepédēt földbe.

(— A paprikával milyen munkák voltak?)

— Tavaszkor vettük a mágot. Ékészítettük a zágyát neki. Észórtuk. Ákkor oszt | aszt mindēnnap locsóni pontossán. Áhogy kikēt, ákko mindég, szépēn ászt mindēnnap, náponként locsóni. Mikor odaért a zidő, hogy nyóc levélbē vót, de még az a nyócadik levél nēm vót kint, mēg bējött az a június ēgy, június öt, június hát, így, ebbē a tájbá, ákkor osztán szēttük főfelé, oszt ráktuk ki a szántófödrē.

Locsolássá csinátuk. No mostán miko élet rákvá, mēkfoktá, ákko kimētünk hoty föligyēnyésédēt az a palántá. Há mēg vót hijjá válahun, váty férēg ēráktá, vágy nēm vót jó esetleg mēkszorítvá a tövē, hát ászt bēfódosztuk.

No ákkor osztán ēgy | hétre, nyóc náprá ákkor szépēn fönt csekéjēn mēkkapátuk. Ázután mēgin kápátuk, mēgin, útyhogy ő kápót három kápállást. Mikor oszt, mán fönt nágy vót, csövedzēt, ázután mēg mán nēm bántottuk, csak ért a papriká. De igēncsák háromszor mēk köllöt kápáni, mer ēgy oján földet, ákit mozgátnák, morzsálēkos a tetejē. Ámējk földēt nēm mozgátnak az kiszárád. Mer az úy gőzöl, mint a fazékból a víz áhogy gőzöl, miko meleg, az ē vān rontvá (ti. a megmozgatott tetejű föld csövessége). De ámējkēt mozgátnák ákkor mēktártyá a nedvességēt, tovább él a vetemēn, mēg dusább. Mēk hát ity természetēsen a gáz is ē vān rontvá.

(Mikor kellett szedni a paprikát?)

— Hát ákkor mán, mikor ugyē piros vót. Ez oján dolog vót, hogy vót mán, mikor águsztus elején is szētték, mēg ákko águsztus dērēkán. De útyhoty szep-tembēr legalább is húsrá lē köllöt szēnni, mer ázután esetleg vót dēr, ámi mán oszt a levelit lēvettē — odá a tüdő.

(— A szedés után mit csináltak a paprikával?)

— Főfűszttük. Főfűszttük oszt föllággattuk. Itt a zúccánkba is vót néty hasító is áki csak ávvál vergődött. Mēgvettē a fűzérés paprikát, kihásították, megőrltték árútták a pijacon az őrlöt paprikát. Régibben még termēték ászt a zigázi erős paprikát: kéterejút, háromerejű. Az oszt ojan vót ám, hoty tyúha, | nágyon erős vót! Mert ijen paprikatermő vidék nincs mint a szēgedi vidék. Mert it van a legnáposáb sűtés egész évn. Ennek pedig, a paprikának, asz köll. Kálocsán vót paprikatermelés, mēg Szēged vidékén. Dē Szēged vidékin termēték eszt az erős paprikát. Ezek a hasítók kihásították a hūvejt, kifordították a mágot, ákko az erejt bicskával szépēn kivettē, külön túre fűszte, a mágját pedik kimosták, útyhogy nē lēgyēn erős. És ez vót a világhírű lekszēp papriká egész a világon, mer az oján vót! Most mēg ētanáták, hogy ēmészttēt termelik, eszt a zerőmēntest. Dē higgyék el, hogy ... Hát szépēn mēk-pirosodik az a papriká, vān nēki ákkorá hūveje mint emennek | — hájják-ē rágós

áz! És színē sincs ojan jó, csak hát ez tuggyák, ócsóbbá kerül abbul a részbü: lē-csipēdik a csumáját, száríttják oszt darájják össze, oszt ámmēn, oszt jó van.

Dē oan pāprikát mint ázelőt régēn, áhogy mondom mágunknák, hogy ász ki vót szépen hástivá ... Tuggyák-ē, hogy én pāprikātermellő vótám életēmbē, miutā a mágam szēginnye léttem. Hát mindég vót ēty hold, ritkán vót másfé hold, dē hát legjobban csak ēty hold. Utóbbi esztendőbē mondom: Az anyátok mindēnit hástítok, | hát annyijé ágggyám én odā a pāprikát? — dē még ákkor, tuggyák szabádon szálatt, | értik? — kihásítátom! Hát it vót a két lányom, a két öregēbb | lányom, | mēgnyótték, mēg ákk fogáttunk ijen hástítót, hátán is hástították. Kihásítottám, én is ē tuttám vële bánni, | kimostám a mágot, bevittēm. Tuggyák-ē, hogy ēty holdon — hát jó paprika vóut, mēr ēkésztēttēm a főggyit rendēssen — négy és fél mázsā különlegēs termētt!

Ojan szép pár ökör nēm lét vónā a vásárbā, amit én ēty hold pāprikātermésbū mēn nēm birtám vónā vēnni. Ojan jó pēszt káptám értē.De nēm ért sēmmi sē kedvessējim, bēgyütt a téjjēs | — horpász. Nnā!

(— Itthon is őrltek pāprikát?)

— Ithon nēm, mer, tuggyá, mink káptunk onnān. Mer, tuggyá ákinēk mán ēty holt pāprikájā vót, az mán kápot hát kilót. És ákko oját vēt, amijēn köllött. Mos jut eszēmbē még, hogy régēn mēg lovon nyomtáttunk, lovak csépőtéki ki a búzát. Nyár vót, rēttentő meleg vót. Én hájtottám a lovakot a zágyásbā. Úty hogy lērākták a szülejim a kēvīsbúzá, a ló mēg mēnt körül, osztán tápostā ki a szēmēt. Nēm vót ám csēplőgēp mēg ákko! Mikó kitāpostā, ákko elsōbb | elsōbb lēfōlōszték a fōlsejit, ásztán mēgin mējjárātták, ásztán márātt a gārmādā. A gārmādāt úty hittuk, ákibe pojvā is vót, mēg szēm is vót. Ákko ásztāt összhánták, ákkor oszt vót a naty szēlrostā, ábbā szēlētük. Étētük, hájtottuk, oszt fojt külön a tisztábúzā.

Világéletēmbē földmives vótám. Termētt | búzá, kukoricā, krumpli, répā, pāprikā. Kukoricā után vētünk búzāt, ákkor, búzá után krumplit, ákko répāt, a jószāg részire tākārmánt. Ugyē, krumplit mágunknák, hogy lēgyēn, pāprikát mēg bevētte itt a szēgedi pāprikāválatat.

Korán, mán távászkor ēvettük a pāprikāmágot, ákkor kikēt, főnevētük a palántāt. Mikó mán hát levēlbē vót, ákko osztán kirāktuk. Ékésztēttük a fōdet, ásztán kiútaltuk, ákko kikopogtáttuk, ásztán hortuk a vizet, oszt locsótuk, mindēn bukorbā. Őszōn ásztán szēttük áasztán mēg ēteritēttük a zásszonnyā. Mikó mēffonnyātt a csumájā, ákko fūsztuk fōfelē osz ággáttuk fōfelē. Vót, mikó mēg én kesztem a pāprikát — hát sokájig vót, hoty szabād kereskēdelme vót. Tuggyák — a pāprikāhasítók. Áasztán szabájozták úgy, hogy nēm lēhetēt csak a beváltóho bēadni. Ezēkēt a kis pāprikākikésztőköt mēgsemmisitētték, ákkor osztán beszāllítottuk odā, oszt ákkor ott fizettek.

De áldom a pāprikát, mer nágyon jó vót, mer huszonnyóc mázsátul harminckēt mázsā búzáig mindég mēkfizētēt a zēty holdon — mer mindég ēty holdāt ráktunk. (Vót aki többet, vót aki kevesēbbet.) De ákkor nēm ijen értēke vót ám a búzānāk, mint most. A búzá drāga vót! Mēg a tisztavidēki búzá mindig értēkēs vót. Kēt mázsā búzá árábū ojan ruhām vót, ojan feketē szōvet, hogy mēg ē nēm szākātt, ászt nēm köllött ám vásāni, áz ojan szépen át, mer ojan finom anyāg vót. Osz két mázsā búzá árábū mēg lēhetēt vēnni.

Szóval mondom, a répát is elűtettük. Kikét, mēkkápátuk. Akkó kiēggyētük, mer tuggyák ēty szembű töb vān. Nā akkor oszt kiēggyētük, útyhogy mēglēgyēn az a bizonyos távolság, hogy mēgnyōjjōn. (Asztān ekészttük is, ekekápával a közüket mēksorótuk nekik. Mēk kihántuk, hogy nē lēgyēn ojan sūrű, mer tuggyák hotyhā ritkáb vót, ākkor nāgyobbākra nyōtt.

No most ennyit tudok ēmondāni. Élég lēssz?

TEXTE AUS DEM MUNDART VON KISKUNDOROZSMA

ILONA PELLE—J. PÁL JUHÁSZ

Die Verfasser veröffentlichen hier wertvolle Texte aus dem Mundart von Kiskundorozsma; die Themen der obigen Dialekttexte sind: Volksaberglauben, die Brantwerbung und die landwirtschaftlichen Arbeiten auf dem Sprachgebiet von Kiskundorozsma.